

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego

z dnia 26 czerwca 2003 r.

III PZP 22/02

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Teresa Flemming-Kulesza, Józef Iwulski, Kazimierz Jaśkowski, Andrzej Kijowski (sprawozdawca), Roman Kuczyński, Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w dniu 26 czerwca 2003 r. sprawy z powództwa Teresy G. przeciwko Ministrowi Skarbu Państwa i Bankowi Polska Kasa Opieki Spółka Akcyjna w Warszawie o ustalenie, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego przez skład trzech sędziów Sądu Najwyższego postanowieniem z dnia 2 października 2002 r. [...]

„1) czy umowa między Skarbem Państwa - Ministrem Skarbu Państwa a Spółką Bank Polska Kasa Opieki S.A. - Grupa Pekao S.A. zawarta w celu przeprowadzenia nieodpłatnego udostępnienia pracownikom akcji należących do Skarbu Państwa mogła zmienić (poszerzyć) definicję osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji lub zmienić ustawowe zasady ustalania okresów zatrudnienia uwzględnianych przy nieodpłatnym zbywaniu akcji,

a w przypadku odpowiedzi przeczącej:

2) czy w razie wydania pracownikowi zaświadczenia o zaliczonych okresach zatrudnienia w celu ustalenia uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji oraz sporządzenia i ogłoszenia listy pracowników uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji, powstaje odpowiedzialność za niewywiązanie się z nieodpłatnego zbycia akcji w zakresie wynikającym z tych czynności ?”

p o d j ą ł uchwałę:

1. Umowa między Skarbem Państwa - Ministrem Skarbu Państwa a Spółką Bank Polska Kasa Opieki S.A. - Grupa Pekao S.A. zawarta w celu prze-

prowadzenia nieodpłatnego udostępnienia pracownikom akcji należących do Skarbu Państwa nie mogła rozszerzyć kręgu osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji.

2. Wydanie nieuprawnionemu pracownikowi zaświadczenia o zaliczonych okresach zatrudnienia i umieszczenie go na ogłoszonej liście pracowników uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji może uzasadniać roszczenie pracownika o naprawienie szkody, którą poniósł przez to, że liczył na zawarciu umowy nabycia akcji.

U z a s a d n i e

Przedmiotowe zagadnienie prawne wyłoniło się na tle następującego stanu faktycznego. Powódka Teresa G. w pozwie skierowanym przeciwko Bankowi Polska Kasa Opieki S.A. - Grupie Pekao S.A. w Warszawie żądała ustalenia, że jest zaliczona do grupy pracowników posiadających powyżej 20 lat zatrudnienia, a tym samym uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji pozwanego Banku. W późniejszym piśmie procesowym jako stronę pozwaną wskazała Skarb Państwa - Ministra Skarbu Państwa i podała, że dochodzi wydania 1504 akcji serii A Banku Pekao S.A.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 28 czerwca 2000 r., oddalił powództwo, ustalając, że powódka była zatrudniona w NBP - Oddziale w N. od dnia 1 września 1953 r. W okresie od 1978 r. do 1987 r. Oddział ten został zintegrowany z Oddziałem PKO w N., po czym nastąpiło rozdzielanie tych placówek, w wyniku którego powódka pozostała w Oddziale NBP w N. Z dniem 1 lutego 1989 r. powyższy Oddział został przekazany do P. Banku Kredytowego w S., z którego powódka w dniu 30 kwietnia 1990 r. przeszła na emeryturę. W dniu 4 listopada 1991 r. P. Bank Kredytowy został przekształcony w spółkę akcyjną, a w 1996 r. utworzył z Bankiem Pekao S.A. grupę bankową pod nazwą Grupa Pekao S.A. W dniu 30 kwietnia 1997 r. Minister Skarbu Państwa i Bank Polska Kasa Opieki S.A. - Grupa Pekao S.A. zawarli umowę zlecającą Bankowi wykonanie czynności technicznych związanych z nieodpłatnym udostępnieniem akcji Banku należących do Skarbu Państwa. Powódka złożyła oświadczenie o zamiarze nieodpłatnego nabycia wspomnianych akcji oraz zaświadczenie z P. Banku Kredytowego w S., stwierdzające jej zatrudnienie w okresie od dnia 1 września 1953 r. do dnia 30 kwietnia 1990 r.

W dniu 21 lipca 1997 r. pozwany Bank opublikował listę osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji, na której znalazła się również powódka.

W dniu 19 sierpnia 1997 r., z mocą wsteczną od dnia 8 lipca 1997 r., weszła w życie ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 98, poz. 603), która przedłużyła z trzech do sześciu miesięcy termin składania oświadczeń o zamiarze nabycia akcji, przy czym dotychczasowe listy zostały przez Ministra Skarbu Państwa drogą ogłoszenia zamieszczonego w środkach masowego przekazu uznane za zdezaktualizowane i nie wywołujące skutków prawnych. W związku z tym wniosek powódki poddano ponownej analizie, w wyniku której nastąpiła odmowa przyznania jej uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji, a złożona następnie reklamacja nie została uwzględniona.

Zdaniem Sądu Okręgowego roszczenie powódki o odszkodowanie należy uznać za niezasadne. Zgodnie z art. 2 pkt 5 lit. c ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 118, poz. 561 ze zm.) osoba, która przeszła na emeryturę, ma uprawnienie do nabycia akcji, jeżeli co najmniej 10 lat przepracowała w komercjalizowanym przedsiębiorstwie. W konkretnym przypadku chodziło o P. Bank Kredytowy w S., w którym powódka pracowała od dnia 1 lutego 1989 r. do dnia 30 kwietnia 1990 r. Poprzednia praca powódki w NBP nie ma znaczenia z punktu widzenia prawa do nieodpłatnego nabycia akcji, ponieważ NBP nie podlegał komercjalizacji. Powódka nie spełniła również warunków przewidzianych w § 3 umowy zawartej między Ministrem Skarbu Państwa i Bankiem, gdyż nie była pracownikiem banku państwowego - P. Banku Kredytowego w S. w momencie jego przekształcenia w spółkę akcyjną, co nastąpiło z dniem 4 listopada 1991r. Powódka nie mogła zatem ponieść szkody w związku z odmową przyznania jej akcji.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 15 marca 2001 r. oddalił apelację powódki, która prawo do nieodpłatnego nabycia akcji wywodziła z „Instrukcji dla służb pracowniczych” wydanej przez pozwany Bank, a także z faktu zamieszczenia na liście osób uprawnionych do nabycia akcji. Lista ta stanowiła, zdaniem powódki, publiczne oświadczenie o przysługującym jej prawie. W ocenie Sądu Apelacyjnego wymienione dokumenty nie mają jednak charakteru normatywnego i wobec tego nie mogą stanowić prawnej podstawy dochodzonych roszczeń. Podstawę tę stanowią jedynie przepisy ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji

przedsiębiorstw państwowych oraz ustawy z dnia 14 czerwca 1996r. o łączeniu i grupowaniu niektórych banków w formie spółki akcyjnej (Dz.U. Nr 90, poz. 406 ze zm.). Niezależnie od tego wspomniana Instrukcja dotyczy w § 3 pkt 14 lit. c osób, które były zatrudnione co najmniej 10 lat w jednostkach NBP oraz w banku państwowym, z których powstał następnie P. Bank Kredytowy S.A. i z którymi rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło wskutek przejścia na emeryturę przed dniem rejestracji banku jako jednoosobowej spółki akcyjnej Skarbu Państwa, więc na tej ewentualnie podstawie można by zaliczyć pracę powódki w Oddziale NBP w N. od 1987 do 1990 r. Jednakże z dniem 30 kwietnia 1990 r. powódka przeszła na emeryturę, wobec czego nie legitymuje się 10 - letnim stażem pracy w banku państwowym i spółce powstałej z przekształcenia tego banku. Nie była także pracownikiem P. Banku Kredytowego w chwili jego rejestracji jako spółki akcyjnej. Zaświadczenie z dnia 10 czerwca 1997 r. informujące o umieszczeniu powódki na liście osób uprawnionych do nabycia akcji nie jest decyzją o przyznaniu jej określonej liczby akcji, lecz stwierdzeniem okresu zatrudnienia, przy czym zaświadczenie to uległo dezaktualizacji na podstawie ustawy nowelizacyjnej z dnia 26 czerwca 1997 r. Ponieważ powódka nie miała uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji, tym samym nie mogła na podstawie art. 415 bądź art. 471 KC otrzymać odszkodowania odpowiadającego ich równowartości.

W kasacji od powyższego wyroku powódka zarzuciła naruszenie : 1) art. 38 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w związku z § 1 - 10 rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 3 kwietnia 1997r. w sprawie szczegółowych zasad podziału uprawnionych pracowników na grupy, ustalania liczby akcji przypadających na każdą z tych grup oraz trybu nabywania akcji przez uprawnionych pracowników (Dz.U. Nr 33, poz. 200) przez przyjęcie, że tryb postępowania określony tymi przepisami uprawniał Bank PKO S.A do ponowienia procedury nieodpłatnego zbywania akcji pracowniczych i weryfikacji uprawnień powódki ; 2) art. 2 pkt 5 lit c. i pkt 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. w związku z art. 55¹ KC i art. 23¹ KP wskutek błędnej wykładni tych przepisów i niewłaściwego przyjęcia, że okres pracy w NBP oraz okres pracy w NBP i Oddziale Zintegrowanym NBP i PKO w N. od dnia 1 września 1953 r. do dnia 23 października 1987 r. nie podlegał wliczeniu do okresu pracy uprawniającego do nabycia od Skarbu Państwa akcji Banku Pekao S.A.; 3) art. 61 KC w związku z przepisami § 2 - 8 powołanego wyżej rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 3 kwietnia 1997 r. przez odmowę przyjęcia, że lista pracowników uprawnionych do nieodpłatnego naby-

cia akcji pracowniczych z dnia 17 lipca 1997 r. wraz z ogłoszeniem prasowym z dnia 18 lipca 1997 r. oraz wyłożeniem tych list pracownikom do wglądu w dniu 21 lipca 1997 r. jest oświadczeniem woli w rozumieniu art. 61 KC; 4) art. 19 ust. 2 ustawy z dnia 14 czerwca 1996 r. o łączeniu i grupowaniu banków w formie spółki akcyjnej, polegające na błędnej wykładni tego przepisu i przyjęciu, że stanowi on samodzielną podstawę roszczeń powódki, która nie spełnia wymagań do otrzymania na jego podstawie akcji pracowniczych.

Pozwany Bank Pekao S.A. w Warszawie wniósł o oddalenie kasacji, podnosząc, że takie czynności, jak sporządzenie listy osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji, nie mają znaczenia z punktu widzenia uprawnień do nabycia akcji.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu zagadnienia prawnego wskazał w szczególności, że gdyby rozpoznanie sprawy ograniczyć do ram wyznaczonych zakresem zastosowania art. 2 ust. 5 ustawy, to usprawiedliwione byłoby stanowisko, iż powódka nie miała prawa do akcji, gdyż „uprawnionymi pracownikami” w rozumieniu tego przepisu są między innymi osoby będące pracownikami komercjalizowanego przedsiębiorstwa państwowego w dniu jego wykreślenia z rejestru przedsiębiorstw lub osoby będące pracownikami przedsiębiorstwa państwowego w dniu zawarcia umowy rozporządzającej nim przez wniesienie do spółki (lit. a) oraz osoby, które przepracowały co najmniej dziesięć lat w komercjalizowanym przedsiębiorstwie państwowym lub w przedsiębiorstwie, które zostało sprywatyzowane przez wniesienie do spółki, a rozwiązanie z nimi stosunku pracy nastąpiło wskutek przejścia na emeryturę lub rentę albo z przyczyn określonych w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy (lit. c). Z przepisu art. 36 ust. 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. wynika zarazem, że przy ustalaniu okresu zatrudnienia, od którego zależy liczba akcji przysługujących uprawnionemu pracownikowi, uwzględnia się tylko okresy pracy w komercjalizowanym przedsiębiorstwie państwowym oraz w spółce powstałej w wyniku jego komercjalizacji. Przepis ten nie zawiera odesłania do innych regulacji operujących kategorią pojęciową „uprawnieni pracownicy” ani też nie dopuszcza uwzględnienia okresu pracy w innym zakładzie pracy (u innego pracodawcy) niż komercjalizowane przedsiębiorstwo oraz powstała z niego spółka. Dlatego nie sposób przyjąć, że komercjalizowanym przedsiębiorstwem państwowym jest zakład pracy przejęty przez to przedsiębiorstwo na podstawie art. 23¹ KP. Wniosek ten znajduje dodatkowe potwierdzenie w treści § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Skarbu

Państwa z dnia 3 kwietnia 1997 r., z której wynika, że łącznym okresem zatrudnienia pracownika uprawnionego do akcji jest „okres zatrudnienia w komercjalizowanym przedsiębiorstwie państwowym i w spółce powstałej w wyniku komercjalizacji tego przedsiębiorstwa państwowego”.

Z drugiej wszakże strony postępowanie poprzedzające nabycie przez uprawnionego pracownika akcji zostało poddane ścisłym rygorom w zakresie dotyczącym formy czynności (pisemna forma oświadczenia o zamiarze nabycia akcji oraz reklamacji i jej rozpatrzenia), terminu (składania reklamacji i jej rozpatrzenia oraz terminu do złożenia oświadczenia o zamiarze nieodpłatnego nabycia akcji), jak również skutku niezłożenia w terminie oświadczenia o zamiarze nabycia akcji w postaci utraty prawa do ich nieodpłatnego nabycia (art. 38 ust. 1 zdanie drugie ustawy). W przedmiotowej sprawie powódka spełniła w wyznaczonym przepisami terminie wszystkie wymagania i w związku z tym otrzymała zaświadczenie o okresach zatrudnienia zaliczonych jej przy ustalaniu uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji. Została także umieszczona (pod pozycją 583) na liście osób uprawnionych do nabycia akcji, zaś lista ta została podana w oddziałach pozwanego Banku do wiadomości pracowników wraz z pouczeniem ich o prawie do składania reklamacji. Listę tę sporządził pozwany Bank na podstawie umowy zawartej z nim przez Ministra Skarbu Państwa, uprawniającej do przeprowadzenia nieodpłatnego udostępnienia pracownikom akcji należących do Skarbu Państwa. W dniu 21 lipca 1997 r. lista osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji została podana do wiadomości pracowników pozwanego Banku, wcześniej zaś - w dniu 18 lipca 1997 r. - zawiadomienia o sporządzeniu listy osób uprawnionych wraz z podziałem na grupy i odpowiednim pouczeniem ukazały się w prasie ogólnokrajowej i lokalnej. Należy dodać, że na podstawie umowy zawartej w dniu 30 kwietnia 1997 r. między Ministrem Skarbu Państwa a pozwanym Bankiem w sprawie przeprowadzenia nieodpłatnego udostępnienia uprawnionym pracownikom akcji spółki należących do Skarbu Państwa, pozwany Bank opracował "Instrukcję dla służb pracowniczych dotyczącą sposobu załatwiania spraw związanych z nieodpłatnym nabywaniem akcji Banku Pekao S.A. - Grupa Pekao S.A. należących do Skarbu Państwa przez osoby uprawnione". Według tej Instrukcji, w kręgu osób uprawnionych do nabycia akcji zostały również uwzględnione osoby, które były zatrudnione w tych jednostkach organizacyjnych Narodowego Banku Polskiego i w banku państwowym, z których następnie powstał (między innymi) P. Bank Kredytowy S.A. w S., czyli Bank, w którego Oddziale w N. była zatrudniona powódka. Warun-

kiem powstania uprawnień do akcji było jedynie zatrudnienie wynoszące co najmniej 10 lat oraz rozwiązanie stosunku pracy wskutek przejścia pracownika na emeryturę lub rentę bądź też rozwiązanie tego stosunku z przyczyn określonych w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. - przed dniem rejestracji danego banku jako jednoosobowej spółki Skarbu Państwa.

W związku z tym jawi się kwestia, jakie znaczenie prawne przypisać czynnościom Banku, który w toku realizacji umowy zawartej ze Skarbem Państwa, zobowiązuje "uprawnionych pracowników" (w rozumieniu art. 2 ust. 5 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych) do składania oświadczeń o zamiarze nabycia akcji i wykazywania przez nich odpowiednich okresów zatrudnienia, następnie wydaje im zaświadczenia stwierdzające zaliczenie pewnych okresów zatrudnienia dla ustalenia uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji, wreszcie sporządza i ogłasza listy pracowników uprawnionych do nabycia akcji. Czynności tych - zdaniem składu zadającego pytanie - nie można bagatelizować, gdyż - zgodnie z założeniem ustawodawcy - miały one istotny wpływ na prawa pracowników do akcji. Zwłaszcza zaś rodzi się problem, czy powstaje odpowiedzialność, i na jakiej podstawie, za niewywiązanie się z nieodpłatnego zbycia akcji w zakresie wynikającym z tych czynności. Potrzeba zajęcia stanowiska przez skład powiększony jest też argumentowana „rysującą się niejednorodnością poglądów Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 19 kwietnia 2001 r., I PKN 365/00 oraz wyrok z dnia 7 sierpnia 2002 r., I PKN 561/01 - dotąd nieopublikowane).”

Prokurator Prokuratury Krajowej występujący na rozprawie wniósł o udzielenie na pierwsze pytanie odpowiedzi, że umowa rozszerzająca ustawy krąg podmiotów uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji jest nieważna, natomiast na drugie pytanie - że podjęcie działań wywołujących błędne przekonanie o przysługiwaniu jakiejś osobie uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji może - w przypadku prawnej niedopuszczalności udostępnienia akcji - uzasadniać roszczenie o naprawienie szkody, którą poniosła ona przez to, że liczyła na zawarcie umowy nabycia akcji.

Sąd Najwyższy w powiększonym składzie zważył, co następuje:

Przystępując do analizy przedstawionego zagadnienia prawnego trzeba najpierw zauważyć, że problematyka uprawnień pracowników komercjalizowanych (prywatyzowanych) przedsiębiorstw państwowych do nieodpłatnego nabycia akcji

Skarbu Państwa była już przedmiotem licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego, których zestawienie oraz swoiste i aprobowane podsumowanie zawiera wyrok z dnia 7 sierpnia 2002 r., I PKN 561/01 (dotąd nieopublikowany). W uzasadnieniu tego wyroku zostały podzielone poglądy wyrażone również w motywach wyroku z dnia 19 kwietnia 2001 r., I PKN 362/00, (OSNAPiUS 2003 r. nr 4, poz. 97). Za utrwalony należy zatem uznać pogląd, że bezwzględnie obowiązujący art. 36 ust. 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. nie dopuszcza możliwości wliczenia do okresu zatrudnienia decydującego o liczbie bezpłatnych akcji pracy wykonywanej w innym zakładzie pracy niż komercjalizowane przedsiębiorstwo (bank) i powstała z niego spółka akcyjna. Komercjalizacji podlega przy tym przedsiębiorstwo państwowe jako osoba prawna, a nie jako przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ KC. Zatrudnienie w komercjalizowanym przedsiębiorstwie państwowym oznacza wreszcie zatrudnienie u ściśle określonego pracodawcy, a nie w ramach określonego stosunku pracy, który zachowując swoją ciągłość, może być w świetle art. 23¹ KP tym samym stosunkiem pracy u różnych pracodawców. W przepisie tym przyjęto wprowadzić konstrukcję trwania stosunku pracy o niezmienionej treści, ale nie ustanowiono zarazem fikcji kontynuowania zatrudnienia u tego samego pracodawcy.

Uprawnienie do nieodpłatnego nabycia akcji nie może być zresztą wywodzone z art. 23¹ KP, gdyż nie stanowi ono elementu treści stosunku pracy, nawet jeśli pozostaje z nim w ścisłym związku. Uprawnienie to ma odrębną podstawę prawną w ustawie o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, względnie w przepisach szczególnych, które do ustawy tej odsyłają. Przykładem takiego odesłania jest art. 19 ust. 2 ustawy z dnia 14 czerwca 1996 r. o łączeniu i grupowaniu niektórych banków w formie spółki akcyjnej, przyznający prawo do nieodpłatnego nabycia akcji banku dominującego przez pracowników banku należących do grupy bankowej, zatrudnionych w tymże banku w dniu konsolidacji sprawozdań finansowych albo zatrudnionych w bankach należących do grupy w dniu ich przekształcenia z banku państwowego w spółkę akcyjną.

Natomiast w motywach wyroku z dnia 7 sierpnia 2002 r., I PKN 561/01, kontynuujących i rozwijających poglądy prezentowane we wcześniejszym orzecznictwie, stwierdzono konsekwentnie, że umowa z dnia 30 kwietnia 1997 r. zawarta pomiędzy Ministrem Skarbu Państwa i Spółką Bank Polski Kasa Opieki S.A. - Grupa Pekao S.A. nie mogła, z powołaniem się na zasadę swobody umów (art. 353¹ KC) albo na „właścicielskie” uprawnienia Ministra Skarbu Państwa, spowodować obejścia bezwzględ-

nie obowiązujących przepisów ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych przez rozszerzenie zakresu uprawnienia do nieodpłatnego nabycia akcji. Uprawnienia (kompetencje) Ministra Skarbu Państwa związane z prywatyzacją majątku narodowego są przedmiotem precyzyjnej regulacji czy to w ustawie o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz jej przepisach wykonawczych, czy to w ustawie z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. Nr 106, poz. 493 ze zm.). Nie jest to zatem sfera dominium, a więc praw podmiotowych Ministra Skarbu Państwa do akcji, którymi mógłby on swobodnie dysponować, lecz sfera imperium, czyli jego ustawowych kompetencji (praw i obowiązków) jako organu władzy publicznej. Można jedynie dodać, że to samo dotyczy tym bardziej „Instrukcji dla służb pracowniczych”, wydanej przez pozwaną Bank „w wykonaniu” wspomnianej umowy, która to Instrukcja nie jest aktem normatywnym prawa pracy w rozumieniu art. 9 KP, a poza tym nie stosuje się do niej również art. 18 KP, gdyż nie chodzi w tym przypadku o uprawnienia pracowników (byłych pracowników) objęte treścią ich stosunku pracy, lecz o modelowe uprawnienia cywilnoprawne, pozostające ze stosunkiem pracy jedynie w genetyczno - funkcjonalnym związku.

Z dotychczasowej judykatury, której poglądy należy podzielić, wynika jednoznacznie, że umowa między Skarbem Państwa - Ministrem Skarbu Państwa a Spółką Bank Polski Kasa Opieki S.A. - Grupa Pekao S.A. zawarta w celu przeprowadzenia nieodpłatnego udostępnienia pracownikom akcji należących do Skarbu Państwa nie mogła poszerzyć ustawowego kręgu osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji ani zmienić (choćby na korzyść zainteresowanych) ustawowych zasad ustalania okresów zatrudnienia uwzględnianych przy nieodpłatnym nabywaniu akcji. W tym zakresie swojej treści wspomniana umowa jest więc nieważna (art. 58 KC), wobec czego przecząca odpowiedź na pierwszą część zagadnienia prawnego jest poniekąd oczywista.

Dodatkowe argumenty na rzecz powyższego stanowiska można znaleźć w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 2002 r., P 10/01 (OTK 2002 r. nr 3a, poz. 35), w którym Trybunał, na tle analogicznej sytuacji związanej z prywatyzacją Telekomunikacji Polskiej S.A., orzekł, że przepis art. 82 ust. 2 ustawy z dnia 23 listopada 1990 r. o łączności (Dz.U. z 1995 r. Nr 117, poz. 564 ze zm.), w brzmieniu obowiązującym od dnia 29 grudnia 1998 r. do dnia 31 grudnia 2000 r., nie jest niezgodny z art. 32 Konstytucji RP. W uzasadnieniu tego wyroku, którego motywy po-

dziela również niniejszy skład Sądu Najwyższego, podniesiono w szczególności, że wprowadzenie preferencji pracowniczych w ustawie z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 51, poz. 298 ze zm.) oraz późniejsze nadanie mocą ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych określonym grupom osób prawa do nieodpłatnego nabycia akcji spółek powstałych w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstw, pozostawało w ścisłym związku z podstawowym celem tych ustaw, tj. przekształceniem własności państwowej przedsiębiorstw we własność prywatną. Preferencyjne zasady nabycia akcji przez pracowników zostały wprowadzone nie jako forma rekompensaty lub dodatkowego wynagrodzenia za wkład pracy, czy też za wytworzenie majątku prywatyzowanych przedsiębiorstw, ani tym bardziej jako forma powszechnego uwłaszczenia obywateli, ale jako zachęta dla załóg służąca przyśpieszeniu prywatyzacji. Prawo do nieodpłatnego nabycia akcji prywatyzowanego przedsiębiorstwa państwowego było też pomyślane jako środek urzeczywistnienia idei akcjonariatu pracowniczego. Akcje przyznawane pracownikom nieodpłatnie miały na celu powiązanie ich dochodów z finansowymi wynikami spółki oraz włączenie w procesy decyzyjne w sprywatyzowanych spółkach. Przedstawione cele ustawodawcze uzasadniają przyznanie tego prawa wyłącznie ściśle oznaczonej grupie osób, spełniającej określone przesłanki. Wspólną cechą istotną z punktu widzenia analizowanego prawa jest pozostawanie w stosunku pracy z prywatyzowanym podmiotem w ustalonej przez ustawodawcę chwili rozpoczęcia prywatyzacji, ewentualnie świadczenie w danym momencie pracy na rzecz tego podmiotu w ramach innego stosunku prawnego. Natomiast warunkiem uzyskania prawa do nieodpłatnego nabycia akcji przez byłych pracowników prywatyzowanego przedsiębiorstwa jest - zdaniem Trybunału Konstytucyjnego - zatrudnienie w danym przedsiębiorstwie przez okres co najmniej dziesięciu lat, przy czym dla celów ustalenia tego prawa bierze się pod uwagę wyłącznie staż pracy w tym podmiocie prawnym, który został przekształcony w prywatyzowaną spółkę kapitałową. Fakt, że dana osoba pozostawała pracownikiem podmiotu, którego następcą prawnym było przedsiębiorstwo państwowe objęte procedurą prywatyzacyjną, nie ma znaczenia z punktu widzenia prawa do nieodpłatnego nabycia akcji. Ustawodawca posługuje się w tym wypadku formalnym kryterium pozostawania w stosunku pracy z danym podmiotem przez określony czas. Prawo do nieodpłatnego nabycia akcji przyznano zresztą tylko pewnej grupie byłych pracowników, którzy w danej jednostce przepracowali co najmniej dziesięć lat i spełnili inne przesłanki okre-

ślone w ustawie. Takie rozszerzenie grupy uprawnionych podmiotów ma charakter wyjątku od pierwotnie przyjętego kryterium pozostawania w stosunku pracy z przekształcanym przedsiębiorstwem w momencie jego komercjalizacji. Analizowane prawo wykazuje przy tym specyficzny charakter, gdyż nie jest prawem z tytułu świadczenia pracy, ani też nie ma bezpośredniego związku z wielkością majątku wypracowanego dla prywatyzowanego przedsiębiorstwa przez uprawnione osoby. Wspólną cechą wyróżniającą omawianą kategorię uprawnionych osób jest fakt, że ustanie łączącego je stosunku pracy nie wynikało z wyboru innego pracodawcy. Innymi słowy, uprawnienie do nieodpłatnego nabycia akcji obejmuje w tym przypadku osoby, które związały swoją zawodową aktywność z danym pracodawcą. Bezzasadne jest zatem generalne twierdzenie, że pracownicy przedsiębiorstw i innych jednostek organizacyjnych, których majątek został przejęty przez dane przedsiębiorstwo, przyczyniali się do powstania majątku przedsiębiorstwa na równi z osobami zatrudnionymi w przedsiębiorstwie przejmującym majątek. Trybunał podniósł ponadto, że nie jest praktycznie możliwe stworzenie sprawiedliwego systemu rozdziału akcji, który uwzględniałby wartość majątku wypracowanego przez poszczególnych uprawnionych w łączonych ze sobą przedsiębiorstwach i jednostkach. Poza zakresem kompetencji Trybunału Konstytucyjnego pozostaje natomiast kwestia, czy przedmiotową sprawę unormował ustawodawca w sposób najbardziej słuszny i celowy.

Otwarta pozostaje więc tylko kwestia stanowiąca przedmiot drugiej części analizowanego zagadnienia prawnego. Uzasadnienie postanowienia składu rozpoznającego przedmiotową kasację jest w tym zakresie oszczędne i sprowadza się w istocie do sugestii, że tzw. czynności techniczne, jakie pozwany Bank w wykonaniu umowy zawartej z Ministrem Skarbu Państwa wykonywał wobec swoich pracowników (byłych pracowników) i które w odniesieniu do powódki doprowadziły do umieszczenia jej na pierwotnej liście osób uprawnionych do nieodpłatnego nabycia akcji, „nie mogą być bagatelizowane” i powinny rodzić jakąś bliżej nieokreśloną odpowiedzialność za niewywiązanie się z „nieodpłatnego zbycia” tych akcji.

W motywach wyroku z dnia 7 sierpnia 2002 r. Sąd Najwyższy słusznie przyjął, że ustawa o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych nakłada na Skarb Państwa obowiązek zawarcia z uprawnioną osobą w ustawowo określonym terminie umowy nieodpłatnego zbycia akcji. Obowiązek ten stanowi zdarzenie cywilnoprawne wykreowane przez ustawę, które rodzi stosunek zobowiązaniowy pomiędzy Skarbem Państwa i uprawnionym pracownikiem (byłym pracownikiem). Niewy-

konanie tego zobowiązania stwarza dla uprawnionego roszczenie o zawarcie umowy, a w przypadku wygaśnięcia tego prawa wskutek upływu zawitego terminu - roszczenie odszkodowawcze na podstawie art. 471 i następne KC. Oznacza to, że Skarb Państwa odpowiada również za osoby, z których pomocą wykonuje swoje zobowiązanie lub którym wykonanie zobowiązania powierza w całości bądź w części (art. 474 KC), choćby dotyczącej tylko czynności nazwanych „technicznymi”, a ocenionych - w powołanym wyroku - jako czynności faktyczne (nie zaś czynności prawne), mające jednak istotny wpływ na pracownicze prawo do akcji.

Koncepcja stosunku zobowiązaniowego powstającego ex lege pomiędzy pracownikiem (byłym pracownikiem) i Skarbem Państwa zobowiązanym do zawarcia umowy o nieodpłatne zbycie akcji nie znajduje wszakże zastosowania wobec osób spoza ustawowego kręgu uprawnionych podmiotów. Jeżeli jednak - jak w okolicznościach przedmiotowej sprawy - osoba taka została mimo to (w wykonaniu nieważnej umowy pomiędzy Ministrem Skarbu Państwa i pozwanym Bankiem) publicznie wezwana (zaproszona) do złożenia oświadczenia o zamiarze nieodpłatnego nabycia akcji oraz do przedłożenia zaświadczenia o długości stażu pracy wpływającego na liczbę rzekomo należnych jej akcji, po czym włączono ją w procedurę „czynności technicznych” poprzedzających zawarcie umowy o świadczenie prawnie niemożliwe i początkowo umieszczono na liście osób uprawnionych, a następnie skreślono z niej pod pretekstem dezaktualizacji listy w następstwie ustawowego wydłużenia terminu do składania wspomnianych oświadczeń o zamiarze nabycia akcji - to zachowanie Ministra Skarbu Państwa i pozwanego Banku działającego w jego imieniu można i należy kwalifikować w kategoriach culpa in contrahendo. Jest to konstrukcja uregulowana do niedawna jedynie przepisami szczególnymi, spośród których zbliżona do stanu faktycznego niniejszej sprawy pozostaje hipoteza art. 387 § 2 KC, odnosząca się do przypadku, gdy strona w momencie zawarcia umowy wiedziała o niemożliwości świadczenia (co powoduje skądinąd nieważność umowy - art. 387 § 1 KC), lecz nie wyprowadziła drugiej strony z błędu.

W literaturze prawa cywilnego uważa się jednak, że wspomniane regulacje szczególne nie pozwalają na sformułowanie jakichś uogólniających wniosków. Konstrukcja culpa in contrahendo jest więc w zasadzie tworem doktrynalnym, przyjmowanym na zasadach słuszności w celu oceny lojalności postępowania w stadiach poprzedzających zawarcie umowy, jeżeli nie doszła ona do skutku. Przeważający pogląd głosi bowiem, że do momentu zawarcia umowy nie można konstruować od-

powiedzialności jej potencjalnych stron na tzw. ogólnych zasadach reżimu kontraktowego. Osoby prowadzące negocjacje nie są jednak pozbawione ochrony, gdyż prawo do odszkodowania przysługuje za samo nielojalne prowadzenie negocjacji. Kontraktujący narusza w tym przypadku co najmniej zasady współżycia społecznego, które wymagają określonej lojalności. Spowodowanie szkody przez zawinione naruszenie powszechnie obowiązujących reguł postępowania negocjacyjnego, stanowi zatem samoistne źródło zobowiązania do jej naprawienia na podstawie art. 415 KC. Pogląd o deliktowym charakterze odpowiedzialności za culpa in contrahendo podzielili też Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów Izby Cywilnej z dnia 28 września 1990 r., III CZP 33/90 (OSNCP 1991 r. z. 1, poz. 3). W przeciwieństwie do szkody powstałej wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania zawartej już umowy (tzw. interes pozytywny), granicą obowiązku odszkodowawczego przy culpa in contrahendo jest tzw. ujemny interes umowny, a więc pokrycie szkody wyrządzonej przez to, że zamierzona umowa nie doszła do skutku lub okazała się nieważna.

Zainicjowanie przez Ministra Skarbu Państwa lub działający w jego imieniu pozwany Bank, czynności wywołujących u pracownika (byłego pracownika) błędne przekonanie o przysługiwaniu mu uprawnień do nieodpłatnego nabycia akcji, których udostępnienie jest skądinąd prawnie niedopuszczalne, stanowi zatem zachowanie co najmniej sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i z tej przyczyny może na podstawie art. 415 KC uzasadniać roszczenie o naprawienie szkody, którą zainteresowany poniósł przez to, iż liczył na zawarcie umowy nieodpłatnego nabycia akcji. Nie znaczy to jednak, że takie roszczenie występuje w niniejszej sprawie, gdyż w toku dotychczasowego postępowania nie były badane inne jeszcze przesłanki jego powstania.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji uchwały.

=====